

СПОГАДИ ПРО БАТЬКА Із родинних розповідей та сімейного архіву

Юрій ПЛЕТІНКА

Мій батько, Мирон Плетінка народився у Львові, за адресою на одній із бічних вуличок Личаківської у напрямку на Високий Замок. Був другим сином в українській родині службовця Товариства взаємних ubezpieчень “Дністер”.

Рис. 1. Кирило Плетінка та Анна Кушнір-Плетінка.

Мій дідो, Кирило Плетінка (21.06.1883 – 07.12.1939) змалку жив у місті, ґрунтовно вивчившись у так званій “цісарській школі”, що на вул. Підвальній. Практично все життя, окрім кількох літ служби в австрійському війську, працював у кредитовій спілці інспектором із ubezpieчень власності і маєтностей. Дідо з гордістю міг говорити, що все своє життя працював із Прем’єром К. Левицьким. У бурхливі часи Листопадового Чину “Дністер”, як одна із небагатьох фінансових установ ЗУНР, мала бути, за задумом Прем’єра, основою нашої фінансової незалежності. Згодом гроші та цінні папери ЗУНР пішли на створення Українського університету біля Праги, на архів ЗУНР, на наукові публікації та створення Літературно-наукового вісника, до речі, за пропозицією Є. Коновальця.

Одружився дідо досить пізно – в 1929 р. – на Анні Кушнір (05.08.1894 – 16.11.1962) із Тузаків, родом із великої янівської родини,

яку час і війна розвели по різних кінцях світу. У родині були добрі меблярі (дехто навіть із власним клеймом майстра). Бабця працювала касиркою на паперовій фабриці "Аїда".

Батько уже в шість років пішов до тієї ж гімназії на вул. Підвальній, де навчався колись дід. Старший батьків брат навчався вже у Першій академічній гімназії, а пізніше у Белзькому шкільному інтернаті.

У грудні 1939 р., у часи історичних для Львова змін, що стали набирати похмурого відтінку, після тяжкої хвороби дідуня не стало. Для вдови найтяжчими виявилися воєнні та повоєнні роки. На щастя, за кордоном знайшовся і дав про себе знати старший син Любомир, якого доля просто з-за парти шкільного інтернату в Белзі кинула в пекло війни. Приємно згадати, що в інтернаті він товаришував з інтелігентним хлопцем із Сокаля, Олегом Романівим. У повоєнний час дехто із молодших Тузаків-Ковалів загинув у русі опору і похований коло церкви у Страдчі.

Рис. 2. Аспірант М. Плетінка на Печерських пагорбах Києва.

Після школи Мирон Плетінка закінчує Львівський політехнічний інститут із дипломом інженера-електрика.

Цікавість до фізики, а саме до радіофізики, привела його до аспірантури Київського політехнічного інституту. У 1957 р. він – уже дипломований кандидат наук, знавець фізики надвисоких радіочастот. Кандидатську дисертацію виконував під керівництвом проф.

С.І. Тетельбаума.

У ті часи батько був добре знайомий із майбутнім деканом ще не-сформованого радіотехнічного факультету (була лише кафедра) професором Ю.Т. Величком, одним із небагатьох місцевих професорів – українців, галичан. Мав диплом західного взірця Гданської політехніки, котрим у довоєнний час не міг скористатися через шовіністичну польську політику. Доводилося працювати бухгалтером. Надзвичайно товариська й уважна людина, професор вряди-годи організовував викладачів факультету та колег з Політехніки у походи в рідні йому Карпати, з бівуаками у справжніх полонинських застайках, знімкуванням на тлі прекрасних гірських краєвидів.

Рис. 3. Ольга Котик (сидить друга праворуч) у товаристві фізиків і медиків. Знімкував Мирон Плетінка. Стоять (зліва) Осип Захарія, Михайло Сеньків, Петро Тацуняк, Петро-Богдан Крип'якевич, ?

У 1955 р. батько взяв шлюб з Ольгою Котик, родом із невеликого, зі славною історією галицького містечка Бурштина. На час їхнього першого знайомства вона закінчувала інтернатуру у Львівському медичному інституті і мала їхати працювати у Пługів, а він – до Києва. І все, мабуть, могло б закінчитися нічим, але батько виявив настирливість, і через два роки вони вирішили одружитися.

Професор Величко разом із дружиною люб'язно зголосилися прийти на весілля. Він був названим батьком нареченого. Професор швидко знайшов спільну тему для розмови із гостями-студентами, колишніми однокурсниками, та тещею. Скоро жартома з'ясувалося, що весілля об'єднало “бухгалтерські” родини – мамин тато до війни довгий час працював бухгалтером у кооперативі “Маслосоюзу” у Львові.

Рис. 4. На весіллі Мирона та Ольги Плетінків. Другий ліворуч сидить проф. Юрій Величко.

Узагалі, мамина родина в Бурштині була досить відомою. Дехто з Котиків у австрійські часи був навіть бургомістром і постійним членом міської думи. Були серед них дуже освічені люди, що мали по три вищі освіти. Були активні учасники ЗУНР і національного руху опору в роки Другої світової війни. Мамин дідो понад десять років жив у США, у Чикаго, на заробітках. Але про це тоді краще було мовчати.

У профсора Ю.Т. Величка була улюблена історія про те, як він у 1949 р. подав до Києва свою теоретичну докторську дисертацію з радіотехніки, написану українською мовою та з українською спеціальною термінологією. Але там йому відповіли: "Мы это не сможем прочитать! Перепишите, пожалуйста, по-русски!". Довелося переписувати. Цю прикрість професор мав нагоду сквитати аж через десять років, коли видав перший україно-російський термінологічний електро-радіотехнічний словник.

Переглядаючи батькові архіви, дізнався, що з 1959 по 1967 рр. він інтенсивно працював у новоствореній дослідній лабораторії. Радіотехнічний факультет, як наймодерніший міг мати таку лабораторію, хоча, наприклад, фізики з теорії напівпровідників професора О.І. Андрієвського лише мріяли про таку. Отже батькові, окрім читання лекцій та консультацій, доводилося попрацювати і на дослідній ниві.

"Хрущовська відлига" принесла, крім швидко згаслих надій, і деякі зміни. Керівництво держави взялося активно стимулювати науково-технічний прогрес. У Львові з'явилися нові радіотехнічні заводи,

Рис. 5. Молоде подружжя Мирон та Ольга Плетінки.

зокрема “Електрон”, “Завод телеграфної апаратури”. Поінформовані люди очікували появи низки партійних директив і міністерських указів щодо створення нових фізико-технічних вузів і лабораторій при технічних вузах. Із цієї нагоди в Політехніці проректорові з наукової роботи доктору фізико-математичних наук О.І. Андрієвському після багатолітніх старань вдалося відкрити науково-дослідну лабораторію з фізики напівпровідників. На радіотехнічному факультеті така лабораторія НДС-2 вже давно успішно функціонувала за часів проф. Ю.Т. Величка. Обмежилися лише зміною назви на НДЛ-16. У світовій фундаментальній фізиці робилися колосальні відкриття, зароджувалася нова галузь – квантова електроніка. Здавалося, що радіоапаратура, яку в 1959-1961 рр. розробляв мій батько у НДС-2, відходить на задній план.

Починаючи із 1961 р. тодішній Державний комітет з радіотехніки став скликати на щорічні наради найкращі уми в галузі фізики, радіоелектроніки та приладобудування, маючи на меті зрушити з мертвої точки тогочасне науковомістке виробництво – створення приладів із використанням передових технологій, сучасних досягнень фізики. Тут постійно представляли свої найновіші досягнення колективи, очолювані із всесвітньо відомими майбутніми нобеліантами М.Г. Басовим та О.М. Прохоровим, а також М.Є. Жаботинським, О.І. Ахієзером, О.С. Тагертом, Ю.В. Дружиловським та ін. М.К. Плетінці вдалося

Рис. 6. Проф. Ю. Величко (сидить у центрі) з викладачами та науковими працівниками новоствореного і очолюваного ним радіотехнічного факультету. М.Плетінка – другий ліворуч у верхньому ряду. (Світлина початку 1960-х років).

показати там свої розробки в розділі НВЧ-приладів. До того часу Львівська політехніка дуже слабо була представлена – лише чотирирозрядними вольтметрами чи координатними самописцями.

Такі прилади, яких на той час навіть у експериментальних розробках було мало, засвідчили світовий рівень української інженерної думки, підняли авторитет лабораторій Політехніки. До батька стали звертатися як за консультаціями, так і з замовленнями з потужних науково-дослідних і промислових центрів радіотехніки: Київського політехнічного інституту, Інституту проблем радіотехніки із Нижнього Новгорода, інститутів Саратова, Ростова-на-Дону, Центрального науково-дослідного інституту радіотехніки (Москва) та Науково-дослідного інституту авіаційного приладобудування (Санкт-Петербург). Батько навіть отримав запрошення із МДУ ім. М. Ломоносова бути опонентом на захисті дисертації під керівництвом професора Телесніна.

Коли М. Плетінка заявив про намір підготувати до захисту докторську дисертацію і мав формально затверджену тематику, лабораторія НДЛ-16 уже була авторитетною і визнаною в наукових колах у галузі надвисокочастотних приладів із наднизьким пороговим рівнем флуктуацій частот, а захист свідчив би про створення нової української наукової школи.

Рис. 7. Мирон Плетінка у лабораторії.

Згодом практичний досвід довів абсолютну креативність ідеї використання нового способу генерації поряд із уже відомою високо-стабільною радіогенерацією для частотної модуляції у високошвидкісних лініях передачі інформації, і жодних суперечностей між цими типами генераторів у практичному сенсі не існує.

ІЗ ОСОБИСТИХ СПОГАДІВ ПРО БАТЬКА

Тато був дуже зайнятою людиною. Майже ніколи не розмовляв зі мною про свою роботу. Цікавився моїми справами в школі. У відпустці бував рідко. Коли я вже був у старших класах, ми поїхали до Криму (біля Феодосії). Кінець липня 1971 р. Полудень, на пляжі не чути було музики, приймачі передавали новини. Якраз транслювали прямий репортаж астронавтів з поверхні Місяця. Крізь шум із далекого космосу звучали фрази англійською. Тоді тато чомусь звернув мою увагу: “Слухай, слухай, це працює “Motorola”. Значно пізніше, коли бренди всесвітньо відомої американської радіоелектронної компанії, що забезпечила досконалий зв’язок і керування під час перших експедицій на Місяць, з’явилися і в українському побуті, я зрозумів, що таке “Motorola”. Батька рано не стало, але я часом згадував ту розмову, і мені здавалося, що він вкладав у неї якийсь глибший зміст, ніж видавалося на перший погляд.

Я б, напевне, давно забув ту розмову, якби не стаття в одній із львівських газет...

Під час підготовки до ювілею радіотехнічного факультету Університету “Львівська політехніка” (тепер факультет став Інститутом телекомунікацій та радіоелектроніки і електронної техніки) львівський професор А.А. Смердов згадав (у інтерв’ю журналістові М. Міщенку, “Молода Галичина” від 16 листопада 2000 р.), що в НДЛ-16 факультету

в 1962 р. М. Плетінка, М. Романюк, С. Заболотний, І. Майборода та інші вчені й інженери розробили наземний високостабільний комплекс, який використовували для траєкторних вимірювань космічних апаратів серії “Луна”, зокрема й станцій “Луна-16”, знаменитої тим, що вперше в історії людства не лише здійснила м’яку посадку на поверхню Місяця (це зробила ще “Луна-9” також уперше в світі, передавши чіткі зображення поверхні Місяця на Землю), а й успішно повернулася на Землю зі зразками місячного ґрунту. Щоправда, професор допустив неточність, вказавши на доктора технічних наук Є. Замору як на керівника групи науковців. Генератори з низьким рівнем порогових флуктуацій частот як доробок до своєї докторської дисертації М. Плетінка виконав у приладі ВГ-3 (високостабільний генератор 3-сантиметрового діапазону) в 1959-60 рр. Як науковий керівник проекту він мав на цей винахід зареєстроване свідоцтво №53332 від 30.08.1965 р., отримане на підставі заявки 1961 р. (у співавторстві з С.І. Заболотним). Повний список організаторів та розробників: науковий керівник – проф., д-р Ю.Т. Величко; відповідальний керівник – в.о. доц., канд. техн. наук М.К. Плетінка; виконавці – асист. Ю.Р. Абрагамовський, інженери С.І. Заболотний і Є.А. Польовий. Загальне керівництво здійснював проректор з наукової роботи ЛПІ, проф. д-р фіз.-мат. наук О.І. Андрієвський.

“Луна-16” – одна з кількох місячних станцій-роботів на новій платформі АМС-3 (автоматична місячна станція-3), які мали брати участь у радянсько-американських місячних перегонах. Пілотований радянський політ не відбувся. Політ попередньої станції “Луна-15”, що відбувся 13 серпня 1969 р., ледь не створив навколomisячну колізію. Адже у цей час стартувала перша американська місія астронавтів. Американський президент Джеральд Форд навіть намагався телефоном узгодити з Леонідом Брежнєвим час і маршрут польотів. Але 21 серпня за 30 секунд до приземлення просто на очах у здивованих астронавтів радянська станція впала на поверхню Моря Криз. Випередити американців і доправити місячну породу на Землю не вдалося. Загальне керівництво над усім проектом АМС-3 здійснювали Г. Бабкін та Бармін, російські вчені з конструкторського бюро Машинобудівного заводу ім. Лавочкина (серії Е-8-5, Е-8-5-М).

А професор Є. Замора в 1962 р. спокійно займався своєю докторською дисертацією, яку тоді ж і захистив поза Львівською політехнікою. Нічого спільного з докторськими доробками мого батька вона не мала.

ІЗ ПЕРЕКАЗІВ МАМИ ПРО ПОДІЇ 1 ЛИСТОПАДА 1967 Р.

Здається, в середу батько прийшов з Інституту десь близько шостої вечора. Не перекусив. Схопив загорнуті свічки, поліетиленові пакети на воду й пішов на Личаків на могили до мами і тата. По дорозі, як пізніше розповідав, сів на трамвая номер сім не в бік Личакова, а на Янівський пивтар. Це був день Листопадового Чину. Про заборонене свято знали лише місцеві мешканці та КДБ. Але батько купив обережок айстр і зайшов на Янівські поля Січових Стрільців, що були вже майже вщент сплюндровані. Хрести від них (місцеві мешканці пам’ятають ще з 50-х років) позривано і покидано під дорожнє полотно по

вулиці тоді Суворова (тепер Сахарова), навпроти гуртожитків. Там, у парку, совети в паніці перед подіями “Празької весни” хотіли якось закрити історичні амбіції поляків, і за проектом архітектора А. Рудницького зробили облаштування паркових перспектив, а Е.Мисько та Я.Чайка з каменю створили пам’ятник польській професурі з Політехніки, розстріляній німцями.

Запаливши свічки на трагічних могилах очільників ЗУНР К. Левицького, з яким дідо все життя пропрацював у “Дністрі”, та генерала М. Тарнавського, тато помолвився та поклав квіти. У цю мить до нього наблизилася якась двірничка, що весь час там крутилася з відром. Як потім з’ясувалося, це була нишпорка із групи кадебістів, що там чергували. У відрі був схований заряджений фотоапарат. Вона ментально сфотографувала батька і тихо зникла.

Згодом, через місяць, фотографія опинилась на столі у ректора Інституту Г. Денисенка, а копія – у начальника відділу кадрів Хрустальова, здається, полковника. Батька одразу впізнали. Оскільки він не був членом партії, вирішили розправитися з ним не в парткомі, а на вченій раді...

ОСОБИСТІ СПОГАДИ МАТЕРІ ПРО БАТЬКОВІ КЛОПОТИ

Є моменти, коли, на превеликий жаль, не можна змінити хід подій і відвернути трагічну ситуацію. Але ці випробування додають барв до життєвих сюжетів і підносять особистість.

Замовна, спровокована комуністами вчена рада радіотехнічного факультету була чітко запрограмована на операцію вигнання “неблагонадійного” доцента та докторанта Мирона Плетінки з Політехніки, незважаючи ні на його досягнення, ні на його сімейний – батька двох малолітніх дітей, ні на хворобливий стан. Свого кращого учня намагався рятувати член ради професор Ю.Т. Величко. Як на технічний факультет, незвичною була сама тема розмови, яку свідомо місяць перед тим своїм неординарним і громадянським вчинком спричинив М. Плетінка: вшанування і збереження українських військових цвинтарів у Львові. Цілком слушні апеляції професора до світової практики, до історії, до національних цінностей не могли похитнути наміру комуністів. Правда, виступ дуже схвильованого і стурбованого таким поворотом подій професора ставав дещо невпевненим. Хіба за його деканства могло дійти до такого колегіального абсурду?!...

Дуже дивувала позірна байдужість інтелігенції міста до того, що діялось на радіотехнічному факультеті Політехніки. Де там їм було до якогось доцента, чи навіть докторанта... Зате несподівано канву розмови дуже впевнено підтримав гідний офіцер, полковник, керівник військової кафедри і член ради Співак. Батько недавно якраз виконав для цієї кафедри відповідальну роботу. Офіцер говорив просто, командирським голосом, оцінивши все, що відбувалось на раді і в ситуації з військовими похованнями як ганебне неподобство. Свою яскраву і неординарну промову він завершив знаковою фразою: “Більш ерудованої людини, ніж Мирон Кирилович, у нашому інституті годі пошукати, але ерудити їм не потрібні, їм потрібні “павліки морозови”.

Хто ще на цій раді виступав? Судячи із документів та рішень, що дивом до нас дійшли, найбільше тоді виступав демагогічний декан і

комуніст Є. Замора, що письмово поставив хрест на кар'єрі молодого докторанта Мирона Плетінки, який за десять років самовідданої праці на науковій ниві вивів Львівську політехніку із відсталого продуцента простих електричних вольтметрів до створення світового рівня радіоелектронних комплексів, унікальність яких підтверджували фахівці з багатьох відомих і потужних центрів радіофізичної техніки.

Ректор Г. Денисенка, який понад десять років керував Львівською політехнікою, а згодом і Київською політехнікою, негайно уgliedів невідповідність Мирона Плетінки "занімаємою должністю"...

Після тієї злочасної вченої ради різні поголоси, один страшніший від іншого, стали поступово ширитися інститутом. Інтелігентного, політично незаангажованого, незалежного місцевого викладача, якого через партійні збори не було змоги притягти до ідеологічної відповідальності та каяття, комуністи гуртом поволокли на маріонеткову вчену раду і поставили хрест на кар'єрі самобутнього науковця. А тато міг у 38 років стати одним із наймолодших і перспективних докторів наук у Львівській політехніці.

Висловлюю щирю вдячність голові Фізичної комісії НТШ, професорові Ярославу Довгому за самовіддану, а часом і видатну працю у відновленні неймовірно складної мозаїки історії української фізичної науки, за корисні та дотепні редакторські поради та власноручне написання статті про мого батька, а також його незмінній колезі по кафедрі пані Ірині Маньковській за влучні зауваги і смачну каву.